

Коробанова Ольга Леонідівна

м. Київ

ORCID ID: <https://orcid.org/0000-0003-3539-871X>

УКРАЇНСЬКА МОЛОДЬ В УМОВАХ ПАНДЕМІЇ COVID-19

Анотація. Розглянуто погляди вітчизняних та зарубіжних дослідників щодо територіальних контекстів групової взаємодії в молодіжному середовищі. Виявлено психологічні й психофізіологічні особливості моделей поведінки молодих українців у контексті територіальних кластерів. Визначено п'ять моделей поведінки, властивих українській молоді, які описують копінгову поведінку під час пандемії.

Ключові слова: молодь, пандемія COVID-19, територіальні виміри взаємодії.

Abstract. The article explores the views of Ukrainian and foreign researchers on the territorial contexts of group interaction in the youth environment. Psychological and psychophysiological features of models of behavior of young Ukrainians in the context of territorial clusters are revealed. Five patterns of behavior typical of Ukrainian youth, which describe coping behavior during a pandemic were determined.

Keywords: youth, COVID-19 pandemic, territorial dimensions of interaction.

Постановка проблеми. На долю сучасних молодих українців випало долати викликані пандемією кризові явища в різних сферах життя, організувати своє життя і навчання в змінних умовах та перебудувати стратегії і рольові моделі поведінки. В умовах обмежень соціальних контактів та соціальної ізоляції молоді люди в значній мірі прив'язані до дому або місця проживання та здійснюють комунікації за допомогою засобів дистанційного зв'язку, спілкуються у соцмережах, використовують у навчанні дистанційні лекції, конференції тощо. Соціальна ситуація, у якій опинилося студентство, характеризується освоєнням онлайн простору як простору навчання та спілкування. На часі дослідження того, які, внаслідок особливостей ситуації пандемії, моделі поведінки актуалізує українська молодь і чи вдається молодим людям зберігати психологічне благополуччя в умовах пандемії COVID-19.

Аналіз останніх досліджень. Рольові моделі поведінки молодих людей є проявом їх ідентичності, зокрема, ідентичності мешканця / мешканки села або міста. В Україні в результаті тривалого розвитку склалися виражені міська і сільська спільноти: місце народження і життя людей позначається як на їх уявленнях про себе, так і на їх ідентичності (І. Г. Губеладзе, 2015) [3]. Ставлення до групи територіального походження відрізняється залежно від проживання: тим особам, хто досить тривалий час жили в місті, властива 505

«деідеалізація» власної групи та групова «деідентифікація», прагнення покращити власний образ [там же].

Пандемія COVID-19 змінила простір життя у вигляді збільшення дистанції між людьми [27], користування дистанційним зв'язком, спілкування у соцмережах, створення груп на інтернет-ресурсах та мобільних застосунках [8], під впливом чого змінилися особисті кордони, а також кордони між особистим і суспільним. Також зазнало змін ставлення до світу, який став не таким безпечним, як раніше [7]. Така зміна взаємин, правил і моделей поведінки знайшла своє відображення у життєвому світі молодих людей та їх комунікативній поведінці.

У життєвому світі співіснують постійно змінювані інтерпретації фізичних і соціальних об'єктів, які структурують зовнішню дійсність відповідно до внутрішньої; а внутрішню – подібно до зовнішньої шляхом нескінченних взаємопроекцій. Життєвий простір є соціокультурно визначеним, оскільки особистість постійно взаємодіє із соціальним середовищем, проявляючись, передусім, інтерперсонально (Т. М. Титаренко, 2020) [5, 87].

Базовою одиницею соціальної взаємодії є рольові моделі поведінки, які є продуктом відображення соціальної реальності [12]. Обмеження внаслідок соціального дистанціювання та самоізоляції вплинули на стосунки між людьми і загострили в них почуття самотності [26], [27]. При цьому прагнення спілкуватися з іншими та задовольняти афіліативну потребу в умовах обмежень може спонукати людей до розширення контактів, незважаючи на рекомендації залишатися соціально віддаленими [22], або спонукати до реконфігурації простору взаємодії, ознакою якої, зокрема, може бути використання балконів, як двовимірною простору, що знаходиться на межі приватної і суспільної сфер життя (С. Bassetti, 2020) [15].

Відбулася інтенсифікація онлайн навчання (збільшення дистанцій між викладачами і студентами внаслідок дистанційного навчання) [25] та просвіти (використання телебачення як джерела знань про пандемію) (Kaur et al, 2020) [21]. Збільшився час щоденного і щотижневого користування соціальними мережами, а також онлайн спілкування [7], відбувався процес створення груп дистанційних контактів, зокрема, у вайбері і телеграм, та інтенсифікувалося користування ними [8].

Взаємодіючи з іншими, молоді люди використовують рольові моделі, складовими яких є уявлення про психологічний простір та психологічні дистанції, які залежать від статусу людини. Психологічні межі є ознаками відмежування власного, особистісного, і спільного, загального, що не є предметом впливу особистості [12]. Отже, особистість визначає територіальний ракурс свого життєвого світу, ближнє і віддалене оточення, межі і кордони між ними. За нашими даними, змістові характеристики групового свідомого/несвідомого пов'язані з категоріями, важливими для адаптації та

конкурентоспроможності в соціумі, визначенням, декларуванням та врахуванням особистих меж тощо, а також із комунікативними практиками налагодження позитивних взаємин та самоздійсненням [12, 116].

Наявність територіальних ознак виявлена у геополітичній свідомості: уявлення молоді щодо України та інших держав набувають комплексного змісту, поєднуючи інформацію просторову і соціально-політичну, та мають змістові відмінності залежно від регіону України [4, 162].

Мета дослідження. Розглянути під кутом зору територіальних вимірів психологічні особливості моделей поведінки української молоді в умовах пандемії.

Виклад основного матеріалу. Життєве оточення є простором дій людини протягом усього життя. Структура оточення та середовища для кожної людини є відносною та залежить від її психологічних особливостей, культурного рівня, добробуту [20]. Таким чином, життєве середовище впливає на поведінку людей та груп (М. Черноушек, 1989) [15]. Існують певні територіально-просторові чинники, які визначають виміри життєвого світу молодих людей, та знаходять відображення у їх внутрішньому світі, у тому числі, у моделях їх просторової поведінки. Такі відображення визначають моделі поведінки та ті активності, яким надають перевагу молоді люди.

Життєві ситуації люди переживають як певну сукупність відношень до світу та необхідність діяти певним чином (В. А. Роменець, 2006) [11]. Вступаючи у відносини із світом, молоді люди здійснюють вибір доречних моделей поведінки з опорою на ставлення до тих чи тих ситуацій та обставин. За вибором рольових моделей поведінки стоять ціннісно-сміслові основи, оскільки смисл поведінки відображений в інтенціях до дії, передбаченні наслідків, перспектив, цілей та можливих досягнень. Диференціація та актуалізація рольових моделей людини, які є послідовністю мотивованих дій, відбувається у певним чином осмисленій та інтерпретованій ситуації життєвого простору [12].

Одиницями виміру життєвого простору є значущі відносини, взаємини, стосунки [6]. Територіальні виміри інтерсуб'єктного простору набувають вигляд психологічного контакту між партнерами, які можуть бути горизонтальними (міжособова дистанція) та вертикальними (позиція у контакті) [9], [10].

Відносини учасників соціальної взаємодії мають просторову проекцію, існують як сукупність положень у соціальному просторі та розвиваються у соціальному полі з соціальних позицій (П. Бурдье, 2005) [1], [2]. Отже, освоєння життєвого простору та просторова / територіальна поведінка людей в процесі цього має значення у формуванні їх моделей поведінки.

Територіальні виміри різних сфер життя є важливими, оскільки враховують обмежені можливості людини одночасно брати участь у більш ніж

одному виді просторово значимої діяльності та обмежену місткість простору активності людини. Також існують обмеження з огляду на тривалість кожного виду діяльності та витрати часу на переміщення у просторі, наявність у кожній життєвої ситуації витоків у минулому тощо (Т. Hegstrand, 1985) [20].

Значна увага науковців наразі присвячена територіальним вимірам етнічної ідентичності, зокрема, угорської (G. W. White, 1992) [29], 507 самовизначення (M. Moore, 2020) [24], а також культурного громадянства (P. Ahronen et al., 2014) [15]. Досліджуються просторово-територіальні виміри урбанізації [19], [23] та територіальний вимір і стійкість добробуту у сільській місцевості [17], роль, яку відіграють інтернет та їжа в контексті благополуччя [28], а також територіальні контексти освіти [18].

Життєве оточення може розглядатися як простір дій людини протягом усього життя, або денного, тижневого, річного циклів життя [20]. Виміром життєвого часу людей стає міра самореалізованості та самоздійснення [6].

Важливим у виборі моделей поведінки молодими українцями в сучасній ситуації є емоційне переживання ними ситуації пандемії. Проведеними дослідженнями підтверджено виникнення у студентів на тлі пандемії стресових переживань, зокрема, зниженої якості життя, виникнення або посилення больових відчуттів різної етіології, порушень сну та апетиту, зміни харчових звичок тощо [7].

Дані, проаналізовані у даному дослідженні, були зібрані нами в результаті онлайн опитування студентської молоді з різних областей України за методикою університетів Нідерландів, Німеччини, Італії, Фінляндії, України (E. Surina et al).

При обробці результатів поділ України на територіальні регіони ми здійснили аналогічно тому, як це було зроблено в інформаційному бюлетені ІСПП НАПН України [13, 5], у якому досліджувалися відмінності поглядів населення східної, західної, центральної та південної України. При цьому ми окремо, як територіальний конгломерат, виділили Київ з таких міркувань, що Київ є великим урбаністичним кластером, який останнім часом має тенденцію до зростання і є привабливим для внутрішньої міграції, на відміну від більшості українських міст. Отже, склад населення Києва не є однорідним та не характеризує на даний час центр України як географічний територіальний регіон, у якому він знаходиться.

Проведений за допомогою програми IBM SPSS Statistics 21 факторний аналіз дозволив встановити такі особливості ментальності українського студентства у сфері моделей переважної поведінки. Була виявлена найбільша генералізована **група** поведінкових паттернів, яка є загальною для студентства з усієї України в умовах пандемії. Її можна означити, як стресованість та фрустрованість, що компенсовані позитивними соціальними стосунками. (У дужках наведені факторні ваги). До неї увійшли: відчував (-ла) себе нещасливо

(,847), рівень задоволення стилем життя загалом (-,787), турбували хвороби, болі та фізичний дискомфорт (,775), відчував (-ла) себе добре (-,771), був (-ла) задоволений тим, що робив (-,770), відчував (-ла) напругу, тривожність і нервозність (,730), був (-ла) задоволений своїми соціальними стосунками (,721), відчував (-ла), що мушу до когось звернутися, коли справи йшли невдало (,717), відчували нудоту, метеоризм, розлади травлення (,694), відчували втому, занепад сил (,682), відчували, що їх критикують інші люди (,678), самотньо почувалися протягом останнього тижня (з негативним знаком) (-,656), мали місце порушення менструального циклу, періодичні болі (для жінок) (,652), 508 вважають, що суспільство опікується їх житловими умовами (,651), відчували біль у шлунку (,649), відчували ускладнене дихання (,613), відчували біль у руках, ногах, суглобах (,598), відчували задоволення раціоном харчування та стилем життя (-,597), почувалися оптимістично щодо свого майбутнього (-,589), відчували біль у спині (,581), відчували порушення сну (,581), вважають, що суспільство переймається перспективами їх майбутнього працевлаштування (,545), відчували задоволення раціоном харчування (з негативним знаком) (-,539), відчували задоволення раціоном харчування та стилем життя (з негативним знаком) (-,532), користування соціальними медіа (,519), досягли успіху у тих справах, у яких хотіли (з негативним знаком) (-,518), вважають, що суспільство опікується проблемами здоров'я (,518), відчували закрепи або діарею (,516), відчували порушення серцевого ритму (,507), мали порушення сну (,505), регіон України, у якому навчаються (з негативним знаком) (-,505), вважають, що суспільство опікується глобальними процесами (,495), займаються оздоровчими практиками з релаксації / медитації (,438), відчували роздратування, коли були з іншими людьми (,433), вважають, що суспільство опікується питаннями особистих, дружніх стосунків (,425), вважають, що належать до групи ризику (вразливої групи) щодо COVID-19 (,320).

До **другої групи** моделей поведінки (умовно їх можна означити, як моделі конвенційної поведінки в умовах пандемії, дотримання яких та виконання медичних правил знижує небезпеку захворіти), які практикують дотримання обмежень у галузі соціальних контактів з друзями і родичами (,678), дотримання дистанції з іншими (,583), впевнені у занепокоєнні суспільством щодо академічних / навчальних вимог (,551), відчували неприємність (з негативним знаком) (-,550), здатні впоратись самостійно, коли справи йшли невдало (,546), небезпека захворіти на COVID-19 (з негативним знаком) (-,535), опікування суспільством фінансовими труднощами студентства (,487), відчували біль у грудях (з негативним знаком) (-,464), вважають, що суспільство опікується релігійними питаннями (,431), підтримують уникнення дотиків до обличчя (,423), намагання залишатися вдома (,415), дотримання вимоги часто мити руки (,370), дотримання вимоги носити маску та рукавички у громадських місцях (,277).

Територіально чутливими виявилися такі моделі поведінки молодих українців. До **третьої групи** моделей поведінки включені дотримання, здебільшого, практик здорового способу життя. Цим молодим українцям властива зміна звички до паління в умовах пандемії (,640), виконання фізичних вправ (,577), прогулянки пішки (,563), вживання синтетичних напоїв на кшталт Coca-Cola або Fanta (,529), вживання кофейновмісних напоїв (кава або чай) (,499), думка про опікування суспільства екологічними проблемами (з негативним знаком) (-,453), теплі почуття або прихильність до когось (з негативним знаком) (-,450), зміна тривалості сну (,297), мають значення житлові умови (,280).

Територіально чутливими виявилися також четверта та п'ята групи. До **четвертої** групи увійшли моделі поведінки молоді, до яких відноситься 509 взаємодія онлайн, споживання фастфуд-їжі / їжі з кафе та вживання алкогольних напоїв: споживання фастфуд-їжі (,585), вживання алкогольних напоїв (,528), споживання їжі з кафе та інших закладів харчування (,465), регіон України, у якому навчаються (,315), відбулися зміни у соціальній взаємодії онлайн (з негативним знаком) (-,446), щодо гендеру (з негативним знаком) (-,378).

До **п'ятої** групи, встановленої в ході факторного аналізу, увійшли моделі поведінки молоді, що стосуються волонтерських активностей: болі або проблеми сексуального характеру (з негативним знаком) (-,627), наснага робити більшість потрібних речей (,538), досвід відчуття запаморочення (,480), відчуття головного болю (,475), залученість до волонтерських активностей (,402), регіон України, у якому навчаються (,173), оффлайн соціальна взаємодія (з негативним знаком) (-,341).

Таким чином, переживання пандемії чинить на студентів стресуючий та фруструючий вплив, позначається на їх самопочутті, відбивається у больових переживаннях, емоційному стані та погіршує якість життя. Разом з тим, дотримання карантинних обмежень, як-от соціальне дистанціювання, носіння масок і т. ін. зменшує небезпеку захворіти та позначається на позитивному емоційному тлі самопочуття молодих людей та задоволеності життям.

Відповідно копінгові стратегії відрізняються залежно від групи: в першій групі молодих людей – інтенсивне спілкування, в другій – конвенційна поведінка, в третій – практики здорового способу життя, в четвертій – інтенсивна взаємодія онлайн, вживання фастфуд-їжі, їжі з кафе, а також алкогольних напоїв, в п'ятій – волонтерська активність.

Висновки та перспективи подальших досліджень. Просторові та територіальні виміри життєвого світу молодих українців знаходять відбиток у їх внутрішньому світі. Найбільша частина учасників дослідження за властивими ним ознаками (описані перша і друга групи факторів) не залежить від територіального кластеру України, у якому вони проживають і навчаються,

в той час, як інша частина студентів (описані як третя, четверта та п'ята групи) є територіально чутливими до географічного, територіального та культурного кластеру України, у якому вони проживають і навчаються.

В цілому молоді люди як чутлива категорія з недостатнім життєвим досвідом потребують психологічного супроводу щодо адаптації до ускладненої пандемією життєвої ситуації та допомоги з боку фахівців, при наданні якої можуть бути враховані виявлені моделі поведінки.

Список літератури

1. Бурдые П. Социальное пространство: поля и практики. Пер. с франц. Москва: Институт экспериментальной социологии, Санкт-Петербург: Алетейя, 2005. 576 с.

2. Бурдые П. Социология социального пространства. Москва: Институт экспериментальной социологии, Санкт-Петербург: Алетейя, 2007. 288 с.

3. Губеладзе І. Г. Сільська молодь у місті: пошук ідентичності. Київ: Міленіум, 2015. 238 с.

4. Дроздов О.Ю. Основи психології масової геополітичної свідомості. Чернігів: Десна Поліграф, 2016. 564 с.

5. Життєвий світ і психологічна безпека людини в умовах суспільних змін. Реферативний опис роботи / М. М. Слюсаревський, Л. А. Найдьонова, Т. М. Титаренко, В. О. Татенко, П. П. Горностай, О. М. Кочубейник, Б. М. Лазоренко. Київ: Талком, 2020. 318 с.

6. Католик Г. В., Корнієнко І. О. Техногенні катастрофи: психологічна допомога очевидцям та постраждалим. Науково-методичні матеріали для роботи з очевидцями та постраждалими від техногенних катастроф, а також членами їх сімей. Ред. Г. Тихобаєва. Львів: Червона Калина. 2003. 124 с.

7. Коробанова О. Л. Соціальна взаємодія і переживання складних соціальних ситуацій в умовах пандемії COVID-19. Проблеми політичної психології. 2020. Вип. 9 (23). 72-93.

8. Коробанова О. Л. Деякі особливості соціальної взаємодії в онлайн групах в умовах пандемії. Кіберсоціалізація в умовах пандемії: Матеріали ІV наукового семінару (м. Київ, 5 листопада 2020 р.). Київ, 2020. Взято з ivmizhinstytutskyj-seminar-kibersotsializatsiya-v-umovah-pandemiyi. Режим доступу:

http://mediaosvita.org.ua/wp-content/uploads/2020/11/Korobanova_O.L._Deyakiosoblyvosti-sotsialnoyi-vzayemodiyi-v-onlajn-grupah-v-skladnyh-sotsialnyhsytuatsiyah-v-umovah-pandemiyi.docx.pdf

9. Куницына В. Н., Казаринова Н.В., Погольша В.М. Межличностное общение. Санкт-Петербург: Питер, 2001. 544 с.

10. Психолого-педагогическое взаимодействие участников познавательного процесса. Под общ. ред. А. С. Обухова. Москва, Юрайт, 2015. 422 с.
11. Роменец В. А. Вчинок і постання канонічної психології. Людина. Суб'єкт. Вчинок: Філософсько-психологічні студії. За ред. В. О. Татенка. Київ: Либідь, 2006. 11-36.
12. Свідоме і несвідоме у груповій взаємодії. За наук. ред. П. П. Горностая. Кропивницький: Імекс-ЛТД, 2018. 244 с.
13. Українська держава на рубежі третього десятиріччя незалежності: думки та оцінки громадян. Вересень' 2011: інформаційний бюлетень / за ред. М. М. Слюсаревського. Київ, 2011. 60 с.
14. Черноушек М. Психология жизненной среды. Москва: Мысль, 1989. 176 с.
15. Ahponen P., Harinen P., Honkasalo V., Kivijärvi A., Pyykkönen M., Ronkainen J., Souto A.-M., Suurpää L. New Challenges for Nordic Welfare Services: Emerging Cultural Diversity in Finnish Youth Work. *Nordic Journal of Migration Research*. 2014. 4(1). 30-39.
16. Bassetti C. Across balconies. Interaction in porous home territories in the Italian lockdown. 2020. *Etnografia e Ricerca Qualitativa* 13(2):233-243.
17. Borrelli I. P., Misso R., F. Ruggeri I. P. Well-being sustainability, 511 territorial dimension and multifunctional agriculture. 2013. 93-98.
18. Champollion P. Education and Territory: A Conceptual Framework. *Journal of education*. Vol. 3 No. 2 (2015): Territorial Specificities of Teaching and Learning . 12-27.
19. Giraut F., Vacchiani-Marcuzzo C. (Eds). *Borderities and the Politics of Contemporary Mobile Borders*. Publisher: Palgrave MacMilan, 2012.
20. Hagerstrand T. *Time-Geography: Focus on the corporeality of man, society, and environment*. The Science and Praxis of Complexity. He United Nations University. 1985.
21. Kaur V., Shokeen J., Kaur J., Kaur P., Kaur S. Knowledge and awareness among nursing students towards covid-19 pandemic: a web based survey in northern india September 2020. *International Journal of Scientific Research* 9(9):1- 3.
22. Marmarosh, C.L., Forsyth, D.R., Strauss, B., & Burlingame, G.M. The psychology of the COVID-19 pandemic: A group level perspective. *Group Dynamics: Theory, Research, and Practice*, 24(3), 122–138.
23. Medeiros E., van der Zwet A. Sustainable and Integrated Urban Planning and Governance in Metropolitan and Medium-Sized Cities. *Sustainability*. 2020. 12(15):5976
24. Moore M. Occupancy rights: life planners and the Navajos. *Critical Review of International Social and Political Philosophy*. 2020. 23(6):1-8.

25. Online learning & Coronavirus: An exploration of virtual education. By HCA Editorial. Retrived from: <https://www.hotcoursesabroad.com/study-abroadinfo/latest-news/coronavirus-and-online-education-a-guide/>
26. Rahlmian S. Conciuousness in solitude: is social interaction Really a necessary condition? *Frontiers in Psychology*. February 2021. V. 12. 1-3.
27. Saladino V. , Algiery D., Auriemma V. The Psychological and Social Impact of Covid-19: New Perspectives of Well-being. *Frontiers in Psychology*. 2020. Retrived from: <https://doi.org/10.3389/fpsyg.2020.577684>
28. Varlese M., Misso R., Koliouka C. Zacharoula. Food, Internet and neuromarketing in the context of well-being sustainability. *International Journal of Technology Marketing*. 1(1). 1. (IJTMKT), Vol. 14, No. 3, 2020.
29. White G. W. Territorial Dimensions of Hungarian Ethnic Identity. *Yearbook of the Association of Pacific Coast Geographers*. 1992. 54(1):23-48.